

УДК 349.7

DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i2.347>**Г. В. Вашека**

Заступник Голови

Державної аудиторської служби України

orcid.org/0000-0001-6760-6021

МЕТОДОЛОГІЯ ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ ЗБИТКІВ: АКТУАЛЬНІ ПРАВОВІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ

Стаття присвячена дослідженню питань, пов'язаних із методологією визначення розміру збитків, їх складу, умов і порядку відшкодування та віднаходженню шляхів з удосконалення національного законодавства у цьому напрямі.

Метою даної статті є визначення та дослідження законодавчих та нормативно-правових актів, що діють у цій сфері, виявлення прогалин в правовому регулюванні, формулюванні конкретних пропозицій щодо їх усунення.

Для цього було використано ряд спеціальних та загальних прийомів і методів дослідження. Зокрема, метод синтезу, метод аналізу, порівняльно-правовий метод склали методологічну основу даного дослідження.

Наукова новизна. Органи державного фінансового контролю відповідно до Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» у разі виявлення збитків, завданих державі чи підприємству, установі, організації, що контролюється, мають визначати їх розмір в установленому законодавством порядку. Аналогічна норма передбачена й Положенням про Державну аудиторську службу України, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 03 лютого 2016 року №43. Разом з тим, діюче законодавство не містить методології визначення розміру збитків.

Для досягнення поставленої мети в дослідженні поставлені наступні завдання: визначити сутність терміну «збитки», який застосовується у господарському та цивільному законодавстві України; дослідити правові та економічні засади формування та розвитку методології визначення розміру збитків.

В процесі дослідження проаналізовано склад збитків за цивільним і господарським законодавством України. Досліджено низку нормативно-правових актів. Встановлено відсутність однозначних тлумачень базових термінів.

Застосовується різна термінологія у господарському та цивільному законодавстві України.

В процесі дослідження виявлено, що в даний час проблема вироблення підходів до визначення розміру збитків, залишається актуальною та потребує комплексного вирішення.

Отже, необхідно констатувати актуальність досліджуваної теми як з теоретичної, так і з практичної площин. Тому створення дієвої та ефективної методики визначення розміру збитків є надважливим завданням будь-якої правової держави.

Ключові слова: збитки, шкода, упущена вигода, розмір збитків.

Vasheka G. V. METHODOLOGY FOR DETERMINING THE AMOUNT OF LOSSES: ACTUAL LEGAL AND ECONOMIC PROBLEMS

This scientific research highlights the legal aspects of determining the amount of losses, their composition, terms and procedure for compensation of losses and finding ways to improve national legislation.

The purpose of this article is studying and analyzing legal and organizational framework in this sphere, identifying gaps in legal regulation, formulating specific proposals for their elimination.

Author used a number of special and general methods and methods of research.

The method of synthesis, the method of analysis and the comparative law method formed the methodological basis of this scientific research.

Scientific novelty. State financial control authorities in accordance with the Law of Ukraine "On the Main Principles of the Public Financial Control in Ukraine" in case of damage to the state or enterprise, institution, organization under control, must determine their size in the manner prescribed by law. A similar rule is provided by the Regulation on the State Audit Service of Ukraine, approved by the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of February 3, 2016 № 43. However, the current legislation does not contain a methodology for determining the amount of losses.

To achieve this goal, the following tasks are set in the scientific research: to determine the essence of the term "losses", which is used in the economic and civil legislation of Ukraine; to investigate the legal and economic principles of the formation and development of the methodology for determining the amount of losses.

During the study, the composition of losses under the civil and economic legislation of Ukraine is analyzed. A number of normative legal acts have been investigated. The absence of unambiguous interpretations of the basic terms has been established.

Scientific research highlights that different terminology is applied in in the economic and civil legislation of Ukraine.

The study revealed that currently the problem of developing approaches to determining the amount of damage remains relevant and requires a comprehensive solution.

Conclusion. It is necessary to state the relevance of this scientific research from both theoretical and practical levels. Therefore, the creation of an effective and efficient method of determining the amount of damages is a daunting task of any legal state.

Key words: losses, damages, lost profit, amount of losses.

Органи державного фінансового контролю відповідно до Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю

в Україні» [1] у разі виявлення збитків, завданих державі чи підприємству, установі, організації, що контролюється, мають визначати їх розмір

в установленому законодавством порядку. Аналогічна норма передбачена й Положенням про Державну аудиторську службу України, затверджену постановою Кабінету Міністрів України від 03 лютого 2016 року № 43 [2]. Разом з тим, діюче законодавство практично не містить методології визначення розміру збитків.

Важливу роль у становленні теоретичних засад у визначенні сутності, складу збитків, термінології, механізму відшкодування збитків відіграли наукові праці. Серед найбільш вагомих напрацювань у цій сфері доцільно виокремити праці вітчизняних науковців, зокрема, А.Г. Бобкова, А.І. Гурова, О.С. Йоффе, Т.С. Ківалова, А.С. Комаров, В.М. Коссака, М.В. Краснова, Т.Є. Крисань, Д.Х. Липницький, В.В. Луць, Н.С. Малєїн, В.К. Мамутов, Г.К. Матвеев, Р.О. Мосейчук, О.М. Новошицький, В.В. Овсієнко, І.В. Подколзін, В.Д. Примака, Т.Я. Рим, І.В. Розізнана, З.Ф. Татькова, Є.О. Харитонов.

Але і на сьогодні актуальним залишається питання всебічного аналізу нормативно-правових актів, виявлення прогалин в правовому регулюванні, підготовка законодавчих ініціатив з метою їх усунення та створення комплексного механізму визначення розміру збитків, який дозволить забезпечити фінансово-економічну безпеку держави.

Відповідно до частини другої статті 22 Цивільного кодексу України [3] збитками є:

1) втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки);

2) доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода).

Статтею 224 Господарського кодексу України [4] встановлено, що під збитками розуміються витрати, зроблені управненою стороною, втрата або пошкодження її майна, а також не одержані нею доходи, які управнена сторона одержала б у разі належного виконання зобов'язання або додержання правил здійснення господарської діяльності другою стороною.

У Порядку взаємодії органів державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки України, затверджену спільним наказом Головного контрольно-ревізійного управління України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Генеральної прокуратури України від 19.10.2006 № 346/1025/685/53 [5], використовується наступна термінологія:

матеріальна шкода (збитки) – втрата активів чи недоотримання належних доходів об'єктом контролю та/або державою, що сталися внаслідок порушення законодавства об'єктом контро-

лю шляхом дій або бездіяльності його посадових (службових) осіб;

втрата активів – безповоротне зменшення активів через: перерахування (сплату) коштів; відчуження, недостачу, знищення (псування) чи придбання неліквідного (зіпсованого) майна; втрату боржника у зобов'язанні; зменшення частки державної (комунальної) власності у статутному фонді господарського товариства.

Склад та розмір відшкодування збитків визначено статтею 225 Господарського кодексу України. Зокрема, до складу збитків, що підлягають відшкодуванню особою, яка допустила господарське правопорушення, включаються:

вартість втраченого, пошкодженого або знищеного майна, визначена відповідно до вимог законодавства;

додаткові витрати (штрафні санкції, сплачені іншим суб'єктам, вартість додаткових робіт, додатково витрачених матеріалів тощо), понесені стороною, яка зазнала збитків внаслідок порушення зобов'язання другою стороною;

неодержаний прибуток (втрачена вигода), на який сторона, яка зазнала збитків, мала право розраховувати у разі належного виконання зобов'язання другою стороною;

матеріальна компенсація моральної шкоди у випадках, передбачених законом [4].

Відшкодування збитків, відповідно до статті 22 Цивільного кодексу України [3], має здійснюватися у повному обсязі, за винятком випадків, якщо договором або законом не передбачено відшкодування у меншому або більшому розмірі.

Порядком взаємодії органів державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки України від 19.10.2006 № 346/1025/685/53 [5] встановлено, що розмір матеріальної шкоди (збитків) визначається як вартість втрачених активів або недоотриманих доходів, яка визначається за даними бухгалтерського обліку і фінансової звітності об'єкта контролю або експертною оцінкою та іншими визначеними законодавством способами.

Частиною третьою статті 225 Господарського кодексу України [4] передбачено, що при визначенні розміру збитків, якщо інше не передбачено законом або договором, враховуються ціни, що існували за місцем виконання зобов'язання на день задоволення боржником у добровільному порядку вимоги сторони, яка зазнала збитків, а у разі якщо вимогу не задоволено у добровільному порядку, – на день подання до суду відповідного позову про стягнення збитків.

Питання визначення розміру збитків від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей врегульовано постановою Кабінету Міністрів України від 22 січня 1996 р. № 116,

якою затверджено відповідний Порядок. Розмір збитків у таких випадках визначається шляхом проведення незалежної оцінки відповідно до національних стандартів оцінки. У разі визначення розміру збитків, що призвели до завдання майнової шкоди державі, територіальній громаді або суб'єкту господарювання з державною (комунальною) часткою в статутному (складеному) капіталі, розмір збитків визначається відповідно до методики оцінки майна, затвердженої Кабінетом Міністрів України [6].

Разом з тим, частка збитків від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей, яка встановлюється з року в рік органами державного фінансового контролю, на сьогодні є незначною.

А механізму визначення розміру збитків, завданих іншими видами правопорушень, так і не врегульовано. Твердження В.В.Неганова про те, що «в законах та підзаконних нормативно-правових актах не врегульовано методологію розрахунку розміру встановленої матеріальної шкоди (збитків) під час здійснення ревізії» [7], і досі залишається актуальним.

Проект Методики визначення розміру збитків був розроблений Державною аудиторською службою України, однак відповідний нормативно-правовий акт так і не був прийнятий.

Проект методики [8], передбачав механізм визначення розміру збитків:

у разі перерахування, виплати коштів всупереч встановленого законодавством порядку, а також втрати боржника у зобов'язанні внаслідок безпідставного списання дебіторської заборгованості, що призвело до втрати активів;

внаслідок реалізації товарів, робіт і послуг всупереч встановленого законодавством порядку за заниженими цінами або безоплатно;

внаслідок закупівлі товарів, робіт і послуг за завищеними цінами;

через надання у найм (оренду) майна за плату, нижчу від встановленої нормативно-правовими актами, або безоплатно;

у разі допущення понаднормових витрат на виготовлення товарів, надання робіт, виконання послуг.

Проект методики передбачав не тільки формулу розрахунку розміру збитків, а й застосування додаткового коефіцієнту зміни споживчих цін, який розраховується з місяця здійснення правопорушення та до місяця встановлення такого факту органами державного фінансового контролю.

Питання, пов'язані з підставами, умовами, порядком відшкодування збитків, в тому числі у сфері господарювання, комплексно досліджені В.І.Новошицькою [8], якою запропоновано обчислювати розмір збитків у сфері господарювання шляхом надання кредиторів права нарахування

встановленого індексу інфляції на суму збитків та розробити методики розрахунку збитків щодо найбільш усталених господарських відносин.

Таким чином, питання розроблення та затвердження методики визначення розміру збитків залишається надзвичайно актуальним на сьогодні. Для цього повинно бути невідкладно удосконалено діюче законодавство, враховані розробки провідних науковців. Оновлення законодавчої та нормативної бази в сфері державного фінансового контролю забезпечить ефективну взаємодію з правоохоронними органами та посилить фінансову безпеку в державі.

Література

1. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні : Закон України від 26 січня 1993 р. № 2939-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text> (дата звернення: 20.05.2022).

2. Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України : постанова Кабінету Міністрів України від 2016 р. №43 Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.05.2022).

3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р.

№ 435-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 20.05.2022).

4. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р.

№ 436-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 20.05.2022).

5. Про затвердження Порядку взаємодії органів державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки України : Наказ Головного контрольно-ревізійного управління

України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Генеральної прокуратури України від 19.10.2006 №346/1025/685/53 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1166-06#Text> (дата звернення: 20.05.2022).

6. Про затвердження Порядку визначення розміру збитків від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей : постанова Кабінету Міністрів України від 22 січня 1996 р. № 116 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116-96-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.05.2022).

7. Неганов В.В. Основи методики визначення збитків під час ревізії (аудиту) органами Державної аудиторської служби України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2017. № 1. С. 234-246.

8. Методика визначення розміру збитків : проект / Державна аудиторська служба України. URL: <https://dasu.gov.ua/ua/plugins/userPages/970> (дата звернення: 20.05.2022)

9. Новошицька В.І. Щодо відшкодування збитків у сфері господарювання з урахуванням індексу інфляції. *Правничий часопис Донецького університету*. 2011. Вип. 25. Т. 1. С. 276-279.